

MARKATIK KANPORAKOA.—Txominek agertu zidan lehenengo batean, aurreko Adabakietan «Euskaraz hautsi zure marka» zeritzan artikuluan ez genituela era hortako guziak sartu. Ez ba. Etorriak eta datozenak, guziak sartzen hasiko bagina, gu geu ere ez gara libratuko, eta libratu ezik kiloka baino aisago toneladaka material bilduko genuke. Hala ere, Txominen ustez, badira iragarkietan bitxikeri nabarmenak, jaso gabe utzi genituenak artean eta horietatik berezientakoa Bizkaiko Batzar Nagusien bulegoetan jarriak.

Zer jarri zuten Txomini galdetzean, honako hau izan zen erantzuna:

—*Grupo Político de las Juntas Generales*, «Batzar Nagusien Erriketa Taldea». Aurre aurrean.

Manuelen ustez, oso ondo jarria omen:

—*Erriketa* hori Mendaro aldean erabiltzen den *Errieta* (=reyerta) hitzetik jaso izango denez eta egungo politikoen-tzat ondo betetzen duelako; beti erriertan ari direnez, «Errieta Taldea».

Baina, guk, hori ezin ba sartu euskaraz markak hauste horretan, hori markatik kanporakoa denez.

DONOSTIARRAK KAXKARINAK?—Manuelek aditzera eman digunez, zenbait donostiar kexaz omen dira aurrekoan (*Egan*, 1986, 1-2 zenb., 156 orr.) «Kaxkarinak direla esan ohi dutela» jarri genuelako. Gure aldetik ez da asmo txarrik egon ordea. Beraz, ez dezatela txartzat hartu. Guk ez dugu ezer asmatu. Gustatzen zaien ala ez, hori beste gauza bat da. Agian, «kaxkarinak», «kaskoinak»-en deformazioa ez ote? Denok dakigu garai batean kaskoinik anitz bazela, eta «Donostiarrak kaskoinak» bidezkoa dirudi.

MARKATIK KANPORAKOA—Txominnek agertu zidan le-
hengoa batean, aurretiko Adabakietan «Euskatarz hausti zure
BIRAOA ETA LIZUNA, HIZKUNTZAREN OSASUNA?—
Iragan apirilaren hastapenetan Espainiako telebistatik Ca-
milo Jose Cela astoaren penak ziren euskaldunon epaigarri,
Meliá andereñoak euskararen biraorik eza aipatzean: euska-
rak ez omen du biraotarako ahalmenik, hori omen gure hiz-
kuntzaren pobrezia eta horrek gure kultura tipiagotzen. Gu-
rean ere ezer sobera bada, takoak dira.

C. Jose Cela-k harrotasun haina jakituria balu, ez zen ero-
riko xinplekeria horietan. Euskaldunon ahoetan maiz era-
biltzen den «alua» zer den baleki, bere arinkeriagatik «izo-
rraturik» aurkituko zen. Baina sabelaundi zentzu kaxkar ho-
rregantik besterik zer espero genezakean? Garai batean al-
kandora urdinez dotorezian ibili zen Espainiako intelektualik
hoberenak isil, presondegian edo exilioan zeudenean.

Modus vivendi-k eraginikako beranduko damuak eta lite-
ratura zikinaren bidez ospea puztera etortzeak inoiz ez du
justifikatuko Franco-ren zentsuran partaide izatearena. Bere
ustez, nonbait, birao eta lizuna naro erabiltzetik dator gazte-
lerazko literaturaren aberastasuna; beste norbaitentzat abe-
retasuna baldin bada ere. Baina, dena dela, horregatik zetor-
kion tipi bere gailegoera jatorra. Eta, hori horrela ez bada,
handi-mandiaren gaitza izanen da.

Gure kulturaz ezer jakitekotan gastronomiaz soilik daki
tripazai horrek. Eta ez daki guk tripazaiak mokofinengandik
berezten ditugunik. Baina zer jakin lezake *biraoa* eta *zina*
berezten ez dakitelako bientzat *juramento* erabiltzen badute?

Alkarriako mintzaira ez da gurea, eta ulertze kontua ba-
koitzaren baitan dago; ez ordea berak ulertzen ez duen hiz-
kuntzaz eritziak ematean.

Zoritxarrez, behin izan nuen Camilo Jose Cela-rekin per-
tsonalki mintzatzeko aukera. Zelako sarrera, halako harrera.
Haizeak altxa zituen eta ekaitza jaso zuen. Kultur munduko

jendearen bilera batean zen, erregearen deira urtero ohi den horietakoa, demokraziaruntz abiatu ginenetik. Ikustekoa zen Camilo-ri zein jaramon guti egiten zion Madrid-en bildu ziren intelektualek. Une batean ni nengoen taldekoengana hurbildu zen, nok jaramon egingo zionari begira. Zerbait esan beharrez, nongoak ginen galdetu zigun. Bakoitzak bere jatorria agertu zion eta nik euskaldunarena. Orduan, oilarraren antzera burua altxatuz esan zuen: «*El país vasco no ha dado hombres de cultura*». Hitzetik hortzera erantzun nion: «*Hombres*, ematea ez zela guti Iberiako eremuan». Baina, jadanik, Pio Baroja eta Unamunogatik ez zuela hori esango. Banakarenbat eman direla aitortu zidan. Baina, orduan iritsi zen nere txanda, banaka hori bere jakintza mugatuaren ikuspegitik eta gaztelera soilaren bidez ezagutzen zuena baizik ez zela, erantzun nion; baina, euskararen bidez zer? «Ba, euskara —mesprezuki ihardetsi zidan— kultura klerikala». Hainbeste aldiz «*Hable en cristiano*» esan diguten hizkuntzatik hori ere entzun behar. «Camilo, gureak ere, edozein herrik bezala, aurpegirik anitz badu. Gaur egun edonor daitekte antiklerikal, lehenago zentsuran pertaide izandu zirenak ere bai; baina, ni, Franco-ren garaian Espainiako Estatu barnean zibilezko ehorzketak egiten ziren hiri bakarrekoa nauzu, eta hiri hori Euskal Herrikoa da». Hori entzutean harritu samar begiratu zidan, «Zein hiri», galdetuz: «Eibar», erantzun nion. Eta, jakin dezazun, norbait ondoezik denean ez dugu esaten: «*Hoy, no estoy muy católico*» edo antzera-korik.

Bereala, ingurutik alde egiteko gogo nabari zitzaion. Sineskaitza bada ere, gauetik goizera mundu guzia oso demokrata bihurtu den Espainian holako gertakariak posible dira, beren buruak orain demokrata intelektualtzat dituztenengandik. Posible ez zena, zera zen, guztiok hain demokrata izanik berrogei urtez diktadurapean bitiztea.

Gure elkarrizketa entzunaz, inguruko artean izua, harridura eta irrifarra nabari zen. Hala ere, giroak bare iraun zuen, baina ez ordea tripazaiaren barrenean. Barkatzerik eskatu ezik, barkamenik zor ez. Bera haritik landa irten zenez, nik beste hari bat eskaini; baina amuarekin. Horrela erori zen izurde hura.

Bueltak hartuz galde egin nion ea oroitzen zen aspaldi Zarauzko Itxaropena Argitaldariko Patxi Unzurruntzagari kontsultatuaz, euskaraz *orina* eta *pis* berezten ziren eta zer izen zuten. Patxiren itaunari erantzunez *gernua*, *garnua* eta *pix* eta *txiza* eman nizkion, bere zikinkerien bildumarako, noski. Zeren *pis*, *chis*, *pipi* eta antzerakoak bilduz Europa guzian ikerketa egin nahi omen zuen guziok iturri ber-bera dutenez. Jakina baietz iturri berdinetik datozela. Baina ez keltatik sortuz sajonaren bidez edo uste duen bezala. Don Camilo jaunak holako kamelarik ez digu sartuko, hitz horiek onomatopeya edo eginaren hotsa dute sustrai eta ez halako edo holako hizkuntza. Zuentzat «*kikirriki*» dena, guretzat «*kukurruku*».

Bere burua kulturaduntzat zuenaren ahotik arinkeria horiek entzutea sineskaitz egiten zait. Era eta tonu hortakoak izan ziren nere azken hitzak eta laster ospa egin zuen gure ondotik.

Atagatis bakoitzarentzat beti omen da Trioti bat, eta gerotik ez zait hain txarra iduritu Felix de la Fuente y Marquínez de Beltrán-ek *Universitas*-en 28. orrialdean eskaini zion soneto hura:

*Cenceño y comba espiga de Camilos,
Aguanta chaparrones de sus vientos,
Madura captaciones de momentos,
Intriga baconiano a los tranquilos.*

*Legítimo bull-dog de los vesilos,
Otea decisivo los intentos,
Jalea con su sorna los aventos,
Obtiene partición de los esquilos.*

*¡Sacúdase Camilo muchas veces
El polvo! ¡Yo le debo verdad digna:
Centavos del haber que me consigna!*

*Erguido en mundo indocto de memeces
Le vi «girar al bias» su vista un poco
A ver a quien «los vainas» llaman loco.*

Horiek dira kontuak biraoa eta lizuna, hizkuntzaren osasuna direla uste dutenena. Piarres Lafitte zenak Gazte bati Literaturaz idatzi zuen gutunean erakutsi zigun C. Jose Celaren haina, literaturgintzaren eremua zein zabala zen, eta Ramon Etxezarretak bere hiztegi erotikoan C. Jose Celari gustatzen zaion uztarren berri. Urri bada, hizkuntzaren eremuaren urritasunagatik izango da, baina inola ere ez ahalmenik ezagatik. Bere burua kulturaduntzat duenak horrenbeste jakin behar luke. Duela bederatzi urte eman nuen horren berri bi artikuluren bidez (gero *Bidez* deritzan liburuan bildu nituenak, ikus 254-261 orrialdeak). Han ere esaten nuen, erotikaren gordintasunean Hita-ko Arziprestea tiki gelditzen zela gure Detxeparen ondoan. Hori jakiteko ere euskaraz irakurri behar. Eta, herri literaturaz aparte, Etxeparez gainera zikinkeririk ere isuri da osasungarritzat den ala ez kontutan hartu gabe. Euskararen indarra nabariagoa izanzen garaiz eskubidetasuna izan balu. Baina, zentsurak izan du gizonik garaiz damutu behar zenik, eta noizbait damutuak beste muturretik jo behar beren gaiztakeria estaltzeko. Hau ez ote C. Jose Celari gertatua?

Orain, nazioen kulturak berezteko, C. Jose Celaren aburuzko baremoak erabili behar baditugu, gertakari ezagunaren araberazko konparaketak beharko ditugu: Adibidez: Autoz zijoan inglesa, semaforoa berdez jarri ondorean ere lasai, eta atzetik zuen espainola larri. Handik hurrengo semaforoan ere berdin, inglesa bere parsimonia osoarekin pipia erreaz, patxadan, eta espainola egonezinezko urduritasunez. Haruntzago, gauza bera; baina, ez bat eta ez bi, espainola hasi zitzaion oihuka, bizkorraraziz, eta inglesaren hitzak honakoak izan omen ziren:

—Pazientzia, birtute handia da (William Shakespeare).

Eta espainolak ihardetsiz:

—Putaseme aluori (Camilo Jose Cela).

Hein batean hori da idazle batek eta besteak beren kulturaz mundura agertu duten itxura. Azken batean, C. Jose Celaren ospea, hospela.

BIBLIOGRAFIA OHARRAK EDO UNIVERSITAS-EN UKA EZINEZKO UNIVERSALTASUNA.—Ez dakigu zerk ematen duen askoren ahotan maiz erabiltzen den «universaltasuna», baina hori inondik ere ezin zaio uka arestian aipatu dugun Félix de la Fuente Marquínez de Beltrán-en *Universitas* liburuari, egilearen zentzutasuna alde batera utzirik.

Gainera, liburu hori ez da agertzen gure bibliografia zerrendetan eta zenbait ohar merezi du lerro hauen bidez.

Denok universokoak izanik ere, zenbaitzuen ustez, guk gu izateari utzi behar diogu nortasun zabal hortaz jabetzeko. Holako aburuz mintzatu zitzaidan bati, behin honako hau erantzun nion: Hobe zenduke gu zu garan neurri berean, zu gu bazina. Eta ni ez naiz «Euskalduna naiz», «Euskaraz bada-kigu» eta horrelako iragarkiak bulegoko mahaiian edo horman jartzen dituenak, ez; nik, jartzekotan ere, «Erdaraz ere bada-kigu» jarriko nuke, herbestekoentzat baino etxekoentzat pre-miazkoago den ustean.

Universora idekirik egoteak ez du balio norberari hertsirik badago; norberetasunik ez duenak ez bai du nortasunik.

Iragan den apirilean Mircea Eliade jakituna hil zen, baina gure inguruko egunkarietara begiratzen badugu, hainbeste «universalista» enteratu gabe zendu zela ageri agerian dago. Bazirudien «vasco universal» eta «español universal» horiek bat batean itzali zirela, zeren bestela nola daitake inor ez oroitzea?

Askotxo horien ahotan maiz erabiltzen den universal-tasuna, besteen kulturak ezagutzearen neurri araberazkoa baldin bada, Félix de la Fuente Marquínez de Beltrán irakas-leak lehen maila behar zuen. Baina, hara hor bere *Universitas (trifinii pronominisque)* bibliografia zerrendetan sartu gabe. Egia esan, ez du argitalpenaren urterik, ez eta ere orrialdeen xehetasunik, seirehun burutuaren. Valladolid-en

A ver a quien «los vinos» llaman loco.

Editorial Gerper-ek argitaratu zuen mila bederatzirehun eta hamargarrenetan «Absoluto-relativismo»-ren egile zenaren liburu hori.

Bitxia benetan, gehiena eskuizkribuz konposatutako liburu hori. Gazteleraz eta latinez ez ezik, griego, ingles, frantsez, italieraz, hungrieraz eta alemanez ere zenbait idazki eta hiztegi biltzen dituen liburua. Bere universaltasunez inork zailantzarik badu ere, erudiziorik ezin uka, *Complutense* hura baino poliglotoago denari. Crisostomo Eseverri Hualderen haina grekera ez du izanen. Hainbeste ez genioke eskatuko. Baina metodologia zerbait gaineratu balio, probetxugarriagoa ziteken.

Ogetako seme Prof. Félix de la Fuente Marquínez de Beltrán-ek liburu horretan zer ez du ikutzen? Geroago, 1963an argitaratuko zuen *Episemion* deritzan hura tipi gelditzen da *Universitas*-en ondoan. Bere teoriak «Absoluto-relativismo» horren bidez arimaren mekanismoetara garamatza, liburua hasieratik, eta hori iresten duenarentzat aurrera jarraitzea ez da gauza zaila, zeren ondotik «Buby nire alaba»-ren ehun hamalaudun edo soneto dakartza, erretolikazko analisia burutuz. Don Jaime Etxebarria Uribek «sua sponda»z lasterka batean piloto argiak adarretan dituela erretolikaren irudiz egindakoaren aburuak tartean sartzen dituela. Horretan, 102. orrialdera iristen gara, baina ez larritu, zeren hor arnasa lasaitzen zaigu «La región de los pastores vascos en Norteamérica» (Galdetzekoa litzake universalagoak nortzuk diren, hango artzaiak ala hemengo hiritarrak). Lau orrialde baizik ez ditu gai hortaz. Hala ere, harritzekoa da adiskide Jon Bilbaok honen berririk ez izatea. Artikulu horren gaia: euskaldunak noiztik eta non zabaltzen diren, izakera, folklorea, jazkera, ohiturak eta abar, amerikano bakoitza Cid edo Kixote Mantxako (?) sentitu arteraino. Gainera, jazkerok, euskaraz mintzo direnen artean baizik ez omen dira ikusten.

«Buby nire alaba» sonetoak inglez, griegoz eta latinez ematetik azken hizkuntz horietako klasikoen zatiak ere hor jasotzen ditu. Klasikoenak ere, grekera klasikoetatik hasita. Hortik pasatzen da Timesmon japoneraz ematera. Harun-

tzago ezin ninteke joan. Zuk esan, irakurle ia hori ez den universltasuna.

F. de la Fuente Marquínez de Beltrán, hizkuntz irakaslea, griego erakasteko «Cháritas» metodoaren sortzailea genuen. *Episemion* deritzan hartan agertzen du bere sistema, teoriari eta praktikari, hizkuntza hilen sintaxia ikasteko, griego eta latinean oinarriturik. Lastima euskarari aplikatu eza. Arauok ez dakit zenbateraino balioko zuten, baina bere garaian ez zen gaizki etorriko, bertan isuritzen duen umoreak ere on asko egingo bai zigun.

Gaztelera zurrupatzailearen berri bazuen, Antonio Tovar-ek 1951an idatzi zion gutunak erakusten digunez: «*Al cabo de tantos años y de tanta historia pasada desde entonces, celebros mucho encontrar al colega De la Fuente y Marquínez de Beltrán en los mismos románticos afanes de intentar enseñar lenguas (alpha, beta, gamma... y hasta el omega) en este país que lo único que hace es procurar imponer la suya. ¡Admirable constancia la suya, manifestada en el método Cháritas, cuyas jenofontiacas hojas para el tomo delta y épsilon examino gustoso y aplaudo!*». Baina, halakoak ziren urte haiek.

Liburuaren erdialdera, ez dut esanen zein orrialdetik hasita, baina bai larogei orrialde luze betetzen dituela, «Trifinium» (Treviño) deritzan kapituluak. Bertako historiari, toponimiaz, mintzatzen diren (edo ziren) jergaz, egilearen leinuaz...

¿Sería huésped de Muergas
Doña Berenguela
en ca de los antepasados
de tia mi abuela
la Doña Manuela?

Eta jatorriari pozez idatziko du, zeren «Soy trevinés» (Soy el rey mismo) esatea hainakoa zenez. Holakoa omen zen tribinoarren ospe eta ohorea.

Liburuaren azkenaldera zenbait hitzaldiren zati hautatuak eskaintzen ditu. Adibidez, 1932an Gasteizen esistentziari buruz eman zuenarena, bere ondotik «Concepción definitiva del espacio, tiempo y movimiento», 469. orrialdean, zenbait exenpluzat euskara harturik. *Huts* ikertu zuen, Anjel Goenaga jesuitak baino lehen. *Neu, zeu, deu...*, aditzetatik oso erraz eta bizkor eramaten gaitu *zeu, deu*-ren bidez sanskritoazko *diu*-ra eta hara hor Jainkoaren aurkikuntza. Lastima Santo Tomasek euskararik ez jakitea, zeren idazlana asko erraztuko bai zuen.

Bere ikerlana hor ez du bukatzen, ez. Gure egunotan hor dabil Rementeria ingeniaria zenbakien bidez euskararen sorrera aurkitu duela uste duena, baina laburrago eta zehatzago aurkitu zuen De la Fuente Marquínez de Beltrán-ek hizkuntzen sorrera, 470. orrialdean dakarrenaren adibidez.

Hitzen jokoaz ederki mintzo zen 1935ean Donostian eman zuen hitzaldian, ikus 484-491. orrialdeetan, Erregetza eta errealtatea gaitzat harturik. Atzerago, Donostiako Café de París (lehen Raga zena) zenari poesiak eta artikulua bat datoz liburuaren azken partean.

Ezin esan liburu hau entretenigarria ez denik.

Bertsoak eskaintzen ditu tarteka-marteka, zenbait pasarteren oroigarri. Hortarako berdin zaio Mungiako komentuko monjeri edo Gasteiztik igaro zen batean hango lagunekin egin zuen txikiteoari. Denak ditu literaturagai.

Bukaeran Odon de Apraiz zenaren eskuizkribua dakar, euskaraz idatzia. Hau dio:

«*Nire adizkide on Ogeta'ko philologo edo izkuntzalari bikaña dan Lafuente edo Iturria ta Markiniz'tar Belixeri bihozki*».

A'tar 0.

Gasteiz'en 1954 Irailla

Nork eta zerk mugatzen du gizonon arteko universaltasuna? Ni bai eta zu ez, dioanari; ni zu naizen neurri berean,

zu ni zeranean mintzatuko gara, erantzun bakarra. Baina, usteak uste, bibliografieta ere hain jaramon guti egin zaion Féliz de la Fuente Marquín de Beltrán-en *Universitas*-i inork uka ezin bere unibertsaltasuna, izenburuak dionez eta edukinaren poliglotasunagatik.

ETXERAKO DIRUA?—Donostiago Aurrezki Kutxak bi-deetan «Etxerako dirua» eskaintzazko iragarkiak jarri ditu aurten. Izan ere, krisi luze honen ondorean holako laguntza beharrezkoa zen.

Aurrezki Kutxa horren zenbait sukurtsaletan txanda hartzean izan dira istiluak eta atsekabeak. Etxerako dirua jasotzeko asmoan joan eta eman ez. Zelako desiluzio. Etxerako ez, etxearentzat eskaintzen omen da, eta ez errediturik gabe. Hor ba; ustea, erdi ustela.

TRADUCCION SIMULTANEA.—Roiz Olabeguenagakoaren ustez, «traducción simultánea»-ren erabileran, euskaldunok ez omen diogu katalanei zorrik. Haien teknikak hainakoak edo hobeak omen dira hemengoak.

Justo Egiategi, harri eta zuhur: Hala diotenez, egia izanen da. Diferentzia bakarra, hango politikoez itzulpen simultaneo erabiltzen dute katalanetik gaztelerara eta hemengoek aldir gazteleratik euskarara.

Nork esan du euskarari aukerarik ez zaiola ematen?

ASTERIX KOMIKIAK ETA G. ARESTI.—Aurtengo apirilaren 12an, adiskide Angel M. Ortiz Alfau-k «Miscelanea vasca» zeritzan artikulu bat argitaratu zuen Bilboko *El Correo Español*-en, beste zenbait gauzaren artean Gabriel Arestik

Ediciones Júcar-eko Silverio Cañada-ren bidez Asterix-en obrak euskaratzeko eskabidea hartu zuela eta lanori zertan zen galdetuz.

Hara hemen zenbait ohar gai horretaz dakidana agertuz. Itzulpen enkargua hartzetik laster hil zen G. Aresti. Zenbait zirriborro prestatu omen zituen baina lanik apenaz burutu zuen. Horietarik zerbait pasatu zen Jesus Mari Arrietaren eskuetara, argitaratzaile arduradunagandik. Ezin nezake ziurtatu itzuli zuen guzia ala parte bat. Baina Jesus Mari berak ezan zidanez, guti aurkitu omen zuen aprobetxagarririk eta goitik behera berriz itzuli beharren aurkitu omen zen.

1976-tik 1978-ra Coscinny-ren egiletzan, Uderzo-ren marrazkiz, Dargaud etxearen jabegoan Mas-Ivars Editores, S.L.-ek, argitaratu zituen baina itzultzailearen izenik gabe, euskal itzulpenen jabe eta banatzaile bakartzat Iñaki Beobide. Argitaratutako liburuen izenak: *Asterix. Buruzagien burruka*; *Asterix-en ibilaldiak*; *Asterix eta Kleopatra*; *Asterix Legionarioa*; *Asterix eta normandoak*; *Asterix Helvetian*; *Asterix galesa*; *Asterix eta godoak* eta *Asterix eta urrezko igitai*. 29,5 x 21,5 zm. neurrizko liburuxkak, 48 orrialdekoak, kartonez enkuadernatuak.

Uste dut argitalpenok ahituak direla. Dena dela, hori da eman genezakean argitasuna.

«BADAKIGU EUSKARAZ».—*Egan*-en zuzendari izanik bulegoko mahaiaren gainean euskaldun askok ohi bezala «Badakigu euskaraz» zergatik ez dugun? Iragarki hori ghetto baten parapettoa iduritzen zaigulako. Guk, jartzekotan ere, «También sabemos castellano» jarriko genuke.

Eta ia euskaldun berriei eta hain berri ez direnei nork irakasten dien, *ghetto baten* parapettoa eta *ghetto batean* parapeto ez dire gauza bera. Hortik ikus *batetan* non koka.